

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Türkiye’de İnsan Mekan ve Coğrafya

Temel Kavramlar ve Türkiye'nin jeopolitik konumu

Araş. Gör. Dr. İbrahim Tuğrul ÇINAR

Hafta 2

Coğrafya sentez bilimidir.

- Coğrafya, bir yarısıyla fen bilimi, diğer yarısıyla sosyal bir bilimdir.
- Bu nedenle olaylara geniş açıdan bakışı, hem de araştırdığı konular yönünden en çok komşu bilime sahip bilim alanıdır.
- Bu durum coğrafyacının olaylara çok boyutlu bakabilmesini gerektirir.

Coğrafyacı, sentez ve yorum yapmak zorundadır. Çünkü, coğrafyacı, jeoloji, astronomi, nüfus bilimi, tarih ve sosyoloji gibi daha birçok bilim ve bilim dallarına ait bilgileri yeterli ölçüde bilmesi ve kullanması gereklidir (Şahin, 2001).

Temel Kavramlar

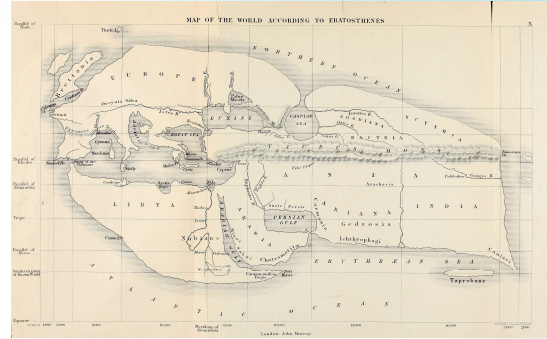
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Coğrafya: Eski Yunanca da “**yeryüzünün tasviri**” anlamına gelir.

Geo: yeryüzü

Graphein: yazmak, tasvir etmek.

İlk kullanan Antik Yunan’da **Eratosthenes’dir** (MÖ 276–194) [Libya, Cyrene]

Fakat, coğrafya’dan önce kartoğrafya Babillilerden Çin’e kadar biliniyordu.

Kartoğrafya: Harita bilgisi.

Temel Kavramlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Coğrafya yeryüzü olayları arasındaki ilişkileri, bu olayların dağılışını ve bu dağılışın nedenlerini inceleyen bir bilim dalıdır.

Coğrafya, **insan (toplum) ve doğal çevre** arasındaki **ilişkileri** inceleyen fakat inceleme odağında insan ve mekân olup, insan ile mekân arasındaki **etkileşimi** öncelikli olarak ele alan bir sentez bilimidir.

Doğa: İnsan müdahalesi olmadan kendi içerisinde sistemli bir işleyişe sahip ortam.

Doğal unsur: İnsan müdahalesi olmadan tabiatta meydana gelen unsurlara doğal unsur adı verilir.

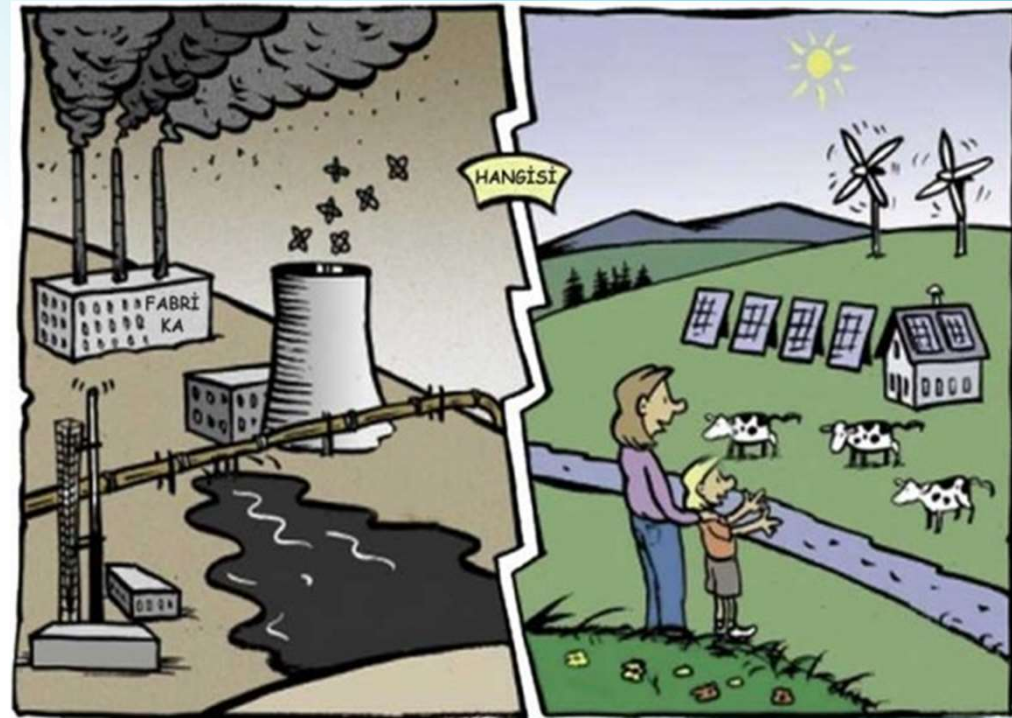
Temel Kavramlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

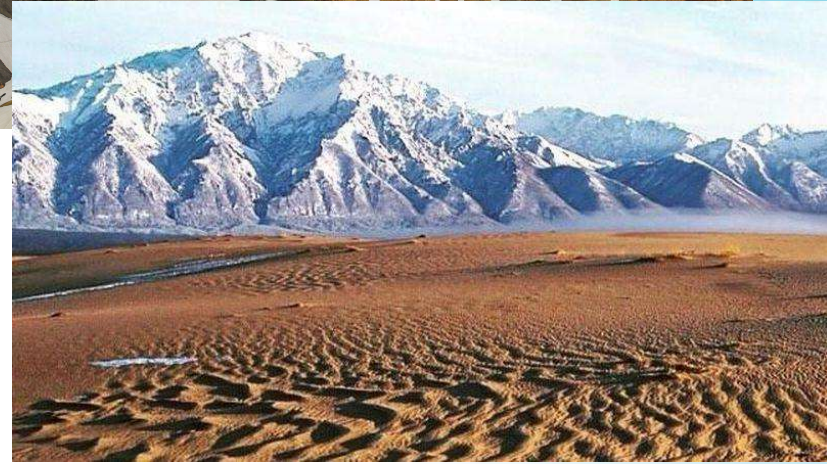
İnsan, doğayı nasıl etkiler?

- Yerleşim yeri
- Sanayi tesisleri
- Tarım alanları
- Ulaşım ağları
- Maden işletmeleri
- Enerji üretimi

Doğa, insanı nasıl etkiler?

- Buzullar ile kaplı olan bölgeler
- Aşırı sıcak bölgeler
- Bataklık bölgeler
- Dağlık ve kayalık bölgeler
- Çöller

Temel Kavramlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Aristo (MÖ 300)

Coğrafya, **yeryüzü** olayları arasındaki ilişkileri, bu olayların dağılışını ve bu dağılışın nedenlerini inceleyen bir bilim dalıdır.

Yeryüzü; atmosfer, litosfer, biyosfer ve hidrosferin temas sahası ve diğer **bütün canlılarla birlikte insanların da** yaşam alanı olması nedeniyle karmaşık olayların gerçekleştiği mekân olarak tanımlanabilir.

Atmosfer (Hava Küre): Dünya'yı çepeçevre saran gaz kütesidir. Atmosferde meydana gelen hava olayları (yağış olayları, hava sıcaklık değerleri vb.) insan yaşamı üzerinde oldukça etkilidir.

Litosfer (Taş Küre): Dünya'nın kabuklaşmış ve katılaşmış dış yüzeyidir. Vadi, ova, plato, dağlar ve topraklar litosferi oluşturan başlıca unsurlardır.

Biyosfer (Canlılar Küresi): Atmosfer, litosfer ve hidrosferde yaşayan canlılardan oluşur. Bitkiler, hayvanlar, mikroorganizmalar ve diğer canlıların yanı sıra insanlar da biyosferin bir parçasıdır.

Hidrosfer (Su Küre): Litosfer üzerinde bulunan deniz, okyanus, akarsu ve göl gibi yer üstü suları ile yer altı sularından oluşur.

Temel Kavramlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Coğrafya: **doğal** ve **beşeri** unsurların karşılıklı etkileşimini inceler.

- **Doğal:** Akarsular, topoğrafya, buzullar, denizler, bitki örtüsü, vs..
- **Beşeri:** Şehirler, ülkeler, yollar, köprüler, sanayi, tarım

Topografya; veya **yerbetim**, bir kara parçasının doğal yükselti ve çukurlarına ilişkin bilgidir.

Coğrafya: **Fiziki Coğrafya** ve **Beşeri Coğrafya**

Yeryüzünün **fiziksel** olarak çeşitli kısımları **fiziki coğrafyanın** konusudur.

- Litosfer (karalar), hidrosfer (sular), atmosfer (hava) ve biyosfer (bitki ve hayvan yaşamı)
- Bunlarla bağlantılı olarak yeryüzü şekilleri: topraklar, madenler, su kütleleri, iklim, doğal bitki örtüsü

Fiziki coğrafyanın alt dalları:

- **Jeomorfoloji** (yer kabuğunun yapısı), **hidrografya** (suların oluşumu ve etkisi), **biyocoğrafya** (bitki ve hayvanların dağılımı), **klimatoloji** (hava olayları ve iklim), **Potamoloji** (akarsu bilimi), **Limnoloji** (göl bilimi)
- **Meteoroloji**, jeofiziğin alt dalı kabul edilir.

Meteoroloji- Klimatoloji ilişkisi

- Meteoroloji ile Klimatoloji birbirinden yararlanan aynı objeyi konu olarak seçmeyen komşu bilim dallarıdır.
- Meteorolojinin incelediği konu «**hava olaylarıdır**» Bu amaçla gaz olarak **havanın fiziksel özelliklerini** ve **hava olaylarının dayandığı fizik yasalarını** inceler.
- Onun için jeofizik (veya daha genel açıdan fizik) biliminin bir dalıdır .

Meteoroloji- Klimatoloji ilişkisi

- Klimatolojinin konusu ise, **hava olayları ya da hava durumu değil, «iklim»**dir.
- Ancak bir yerin iklimini araştırıp ortaya koyabilmek için Meteorolojinin elde ettiği gözlem değerlerine ve hava durumuna haritalarına ihtiyaç duyulur.
- Bu nedenle klimatoloji Meteorolojiden alınan uzun yıllar sonucu elde edilen gözlem değerlerine göre o yörenin iklimi üzerine çalışır.

Siyaset bilimi varken siyasi coğrafya'ya neden gerek var?

Hidroloji (su bilimi) varken, hidrografya'ya (sular coğrafyası) ihtiyaç neden var?

- **Hidroloji** suların; fiziksel, kimyasal ve biyolojik özellikleriyle birlikte, bir akışkan madde olan olarak **suyun mekanik özelliklerini** konu alır.
- **Hidrografya** ise, yağış olarak yere düşen ve buhar olarak atmosfere yükselen suyun yeryüzünde bulunma şekillerini, yıl içinde göstermiş oldukları azalma – çoğalma durumlarını, yani **suyun insan, çevre ve diğer doğal unsurlarla olan olumlu ve olumsuz etkileşimini** konu almaktadır.

Beşeri coğrafya, yeryüzü unsurları üzerinde insan kaynaklı faaliyetleri inceler.

Beşeri coğrafya insanı, özelliklerini ve faaliyetlerini **çevreyle ilişki içinde** ve meydana getirdikleri mekânsal örgütlenme biçimiyle inceler.

Beşeri coğrafya'nın alt dalları:

- **Nüfus coğrafyası, yerleşme coğrafyası, siyasi coğrafya, kültürel coğrafya, ulaşım coğrafyası ve ekonomik coğrafya, ...**

Temel Kavramlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Nüfus Coğrafyası: Bu bilim dalı nüfusun özelliklerini, dağılışını, göçleri ve bunları etkileyen etmenleri inceler.

Yerleşme Coğrafyası: Yerleşmenin oluşumunu, gelişimini, özelliklerini ve bunları etkileyen etmenleri inceleyen bilim dalıdır. **Yerleşme**, insanın çalıştığı ve barındığı yeri içine alan **yöre**: kır-kent, köy-şehir

Yöre: Bir **bölgenin** belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü

Bölge >> Yöre

Temel Kavramlar

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Siyasi Coğrafya: Siyasi olayların nedenlerini, meydana geldikleri yerlerle bağlantılarını ve bu olayların dağılışını inceleyen bilim dalıdır.

Ekonomik Coğrafya (İktisadi coğrafya): ekonomiyi araştırmaya yönelik coğrafi bir yaklaşım edinen coğrafyanın bir alt disiplini.

Ekonomik coğrafyacının, diğer iktisatçılardan ayırt edici perspektifi **olaylara “mekansal” yaklaşmasıdır.**

The Prize in Economic Sciences 2008

This year's Laureate is awarded the Prize for his research on international trade and economic geography. By having shown the effects of economies of scale on trade patterns and on the location of economic activity, his ideas have given rise to an extensive reorientation of the research on these issues.

International Trade and Economic Geography

İngilizce’de **space (mekan)** ve **place (yer)** kavramsal ayrışması çok net olarak verilmiştir. Türkçe’de ise çok bariz değildir.

Konum, sınırları çok net olarak belirlenmiş bir alanı işaret eder. Bir yerin veya mekanın nerede bulunduğunu anlatır: Evinizin adresi, bu evin konumunu ifade eder.

Yer, konumdan daha geniş olarak sadece fiziksel bir nokta veya alanı değil, bu konum veya alanın **insanlarla olan sosyal kültürel, tarihi, vs.. ilişkisine de atıf yapar.**

Mekan, yer gibi bir alana referans verir fakat mekan insan ögesini içinde barındırmaz.

Örneğin; İstanbul'un **konum**, **yer** ve **mekan** olarak ayrı ayrı tanımını yapalım.

- Batıda Çatalca Yarımadası, doğuda Kocaeli Yarımadası'ndan oluşur. Kuzeyde Karadeniz, güneyde Marmara Denizi ve ortada İstanbul Boğazı vardır.
- Nüfusu yaklaşık 15 Milyon olan İstanbul'un, Marmara Denizi'ne ve Karadeniz'e kıyısı bulunmaktadır. İstanbul ilinin yüzölçümü 5.461 km²'dir.
- Binlerce yıllık tarihi ve kültürel mirası ile dünyanın en önemli turistik destinasyonlarından biridir. İstanbul, doğu ile batı kültürlerinin birleştiği Türkiye'nin en büyük şehridir.

Jeopolitik Nedir?

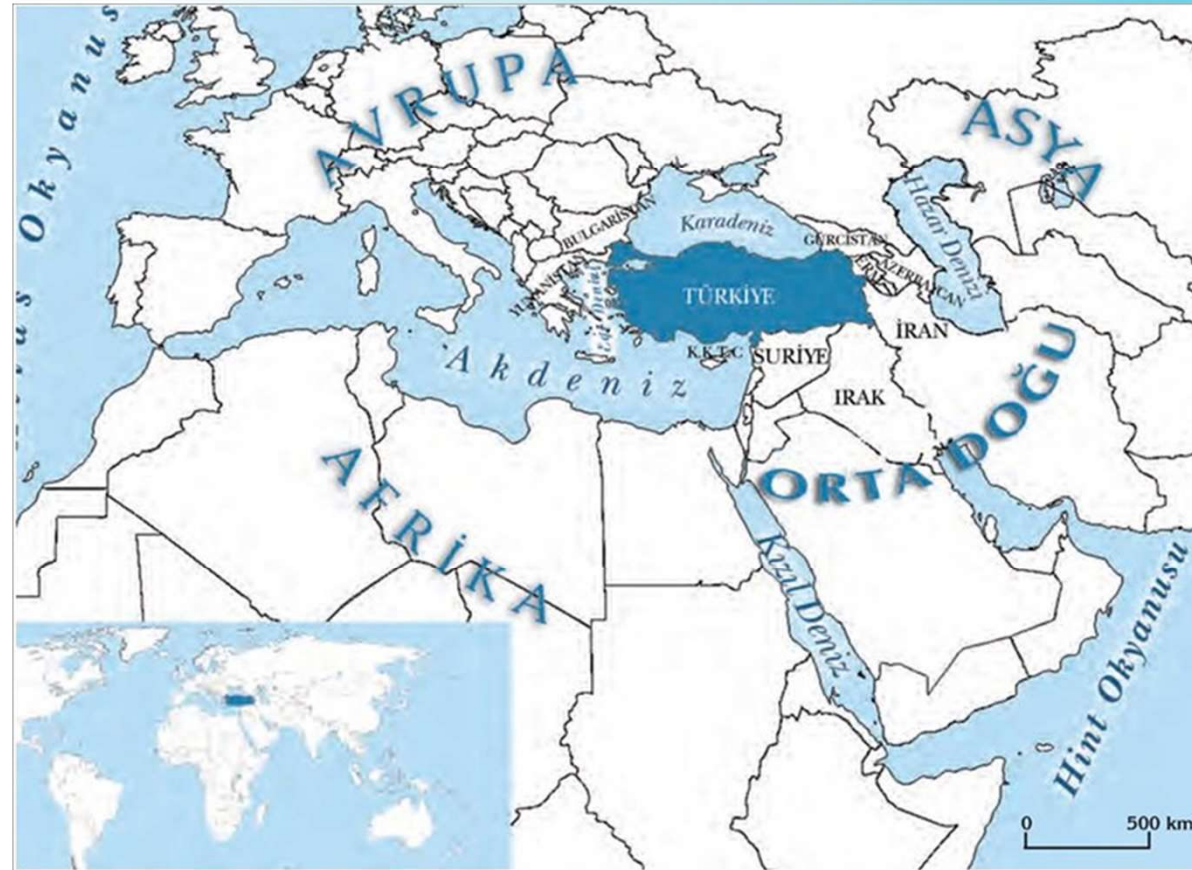
- Jeopolitik, devletlerin coğrafi özellikleriyle siyasetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalıdır.
- Siyasi coğrafyadan doğan bir bilim dalıdır.

Türkiye'nin Jeopolitik Önemi

Türkiye'yi dünya meselelerinde jeo-stratejik bir oyuncu haline getirmektedir.

Strateji;

önceden belirlenmiş bir amaca ulaşabilmek için, kullanılması gereken tüm yol ve yöntemlerin yine önceden belirlenmesi ve planlanması işidir.

Türkiye'nin jeo-politik önemi:

- Karadeniz bölgesinde istikrar sağlamaktadır.
- Boğazları kontrol etmektedir.
- NATO'nun güneydoğu çapası olarak hizmet vermektedir.
- Kafkasya'yı da içeren tüm güneydoğu bölgesinde Rusya'yı dengelemektedir.
- Kafkaslarda yeni bağımsızlığını kazanmış (1990 sonrası) ülkeler için bir model teşkil eder.
- Hazar havzası'nın zengin doğal kaynakları ile Batı dünyası arasında bir enerji köprüsüdür.
- Batılı değerlerin doğuya yayılması için bir sıçrama tahtası görevi görür.
- Orta Doğu gibi karışık bir coğrafyada, istikrarlı ender ülkelerden birisidir.
- Balkan ve Orta Doğu meselelerinde önemli bir ülkedir.
- Demokratik rejimi ile köktencilığe (El-kaide, Işid) karşı bir alternatifin başarılı bir örneğidir.

İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı, Karadeniz'i Akdeniz'e ve diğer sıcak denizlere bağlayan 160 deniz mili uzunluğunda tek su yolu olup, dünya ticareti ve ulaşımında özel bir yeri vardır.

- Rusya'nın Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yönelik askeri faaliyetleri ile deniz ticaretinin yaklaşık yarısı Türk boğazlarına bağımlıdır.
- Ayrıca Rusya'nın Akdeniz'deki askeri varlığını sürdürmesi, Karadeniz'den, ancak Türk boğazlarını kullanarak yapılacak lojistik destekle mümkündür.
- Genel veya bölgesel savaşlarda, Rusların Akdeniz bölgesine yönelik harekâtının başarısı ve devamı da boğazlara bağlıdır.

Avrupa Konseyi (Council of Europe)

- 1949 yılında II. Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa kıtasında **hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasinin** inşa edilebilmesi amacıyla kurulmuştur.
- Avrupa Birliği yapısı içerisinde ayrıca, **Avrupa Birliği Konseyi** bulunmaktadır. Bununla sıklıkla karıştırılır (**European Council**)
- **46 üyesi** vardır.

Avrupa konseyi için hazırlanmış bayrak (1955). AET (1985)

Avrupa Konseyi (Council of Europe)

- **Türkiye, Yunanistan** ile beraber kurucu 10 ülkenin hemen ardından 1949 yılında üye olmuştur. Bu sebeple **kurucu üye statüsündedir**.
- **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi**, Avrupa Konseyi'nin bir organıdır ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (1950), sözleşmeye taraf ülkeler tarafından uygulanmasından sorumludur.
- **AİHM'nin kararları** üye ülkeler için **bağlayıcıdır**.
- **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi** (BM, 1948) “tavsiye” niteliğindedir.

Avrupa konseyi için hazırlanmış bayrak (1955). AET (1985)

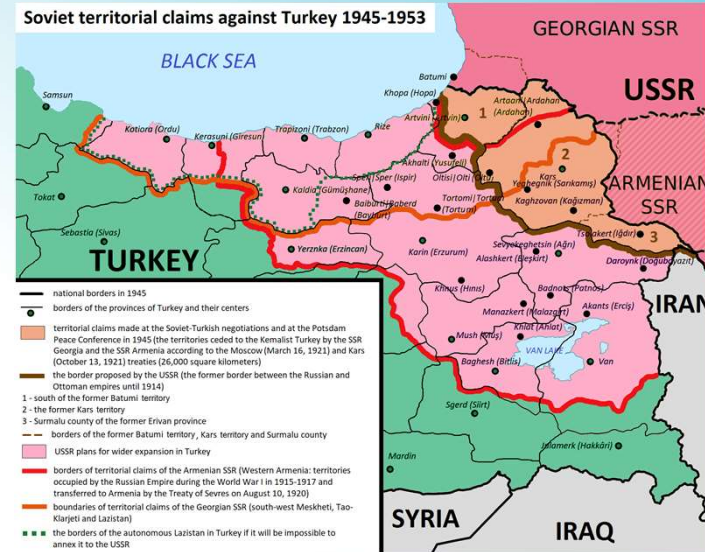
Birleşmiş Milletler

- 1945 yılında kurulmuştur.
- **Dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası iş birliğini geliştirmek.**
- İlk kurulduğunda Türkiye dahil 51 üye, Şu anda 193 üye
- **BM Güvenlik Konseyi**; beşi daimi üye olmak üzere on beş üyeden oluşur.
Daimi Üyeler: Çin, Fransa, Rusya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'dir.
- 10 üye ülke her iki yılda bir Birleşmiş Milletler **Genel Kurulu**'nda yapılan seçimlerle belirlenir.

NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı)

- 1949 yılında kurulmuştur.
- Türkiye ve Yunanistan **1952** yılında üye. Batı Almanya **1955** yılında üye.
- **üye ülkelerin güvenliklerini korumakla sorumludur.**

- 1915 Boğazlar Anlaşması: Boğazlar Ruslara
- 1917 Bolşevik Devrimi
- 1919-1922 Kurtuluş Savaşı
- 1923 Lozan: Uluslararası Boğazlar Komisyonu (-1936)
- 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Tüm yetki Türkiye
- Kars - Ardahan: 1878-1920 (Rusya-Ermenistan)

NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı)

- İsmet İnönü (1924-1937 Başbakan, 1938-1950 Cumhurbaşkanı) bu tehdite karşı NATO'yu bir çıkış olarak gördü.
- SSCB'nin Polonya dahil, **Doğu Avrupa** ve **Balkanlar** üzerinden genişlemeci politikaları A.B.D.'yi endişelendirdi.
- NATO, SSCB'ye karşı kuruldu.
- Yunanistan ve Türkiye NATO için, SSCB'nin eline bırakılmayacak ülkelerdi.
- Marshall Yardımları ve Truman Doktrini
- **1953'de Stalin öldü**: Türkiye üzerindeki toprak taleplerinden **vazgeçtiğini** açıkladı.

G-20

- Gelişmiş ülkeler ile **yükselen ekonomilerin** küresel ekonomik karar alma süreçlerinde daha fazla temsil edilmesi.
- 19 üye ülke ve Avrupa Birliği

İslam İşbirliği Teşkilatı

- İslam Devletleri arasında iş birliği ve dayanışmayı güçlendirmek, İslam Dünyasının hak ve çıkarlarını korumak.

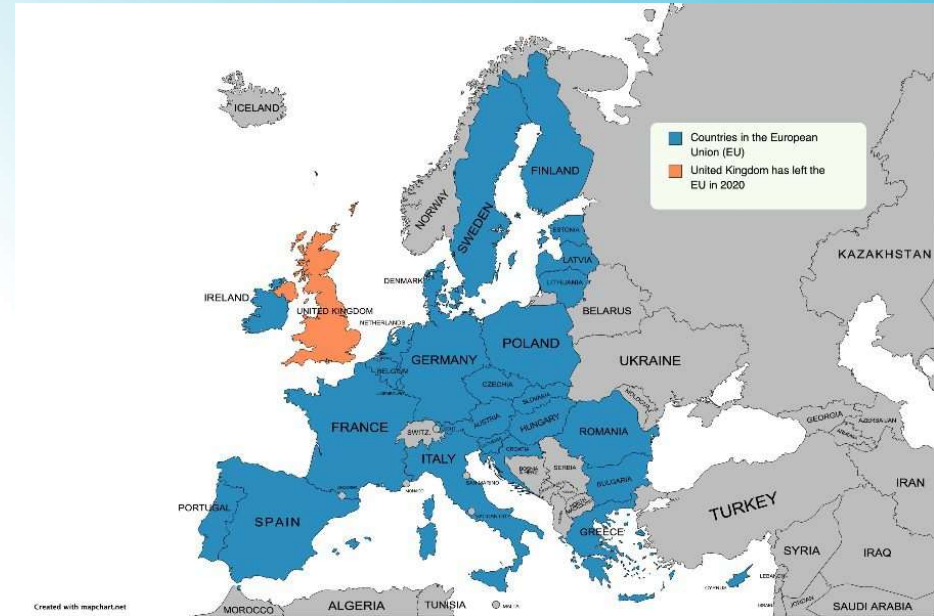

Avrupa Birliği

- Avrupa'nın kendi içerisinde savaşmasının önüne geçmek için kurgulanmış bir projedir.
- **Çelik** ve **Kömür** gibi en önemli savaş girdilerini **Ulus-Üstü** bir yapıya devretmek. 1951: **Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu**
- **Kurucu:** Batı Almanya (1990), Fransa, İngiltere, Belçika, Luksemburg, Hollanda
- 1957: **Avrupa Ekonomik Topluluğu** ve **Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu**
- 1959'da Yunanistan ve Türkiye AET'ye başvurdu.
- Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile beraber 1980'de üye oldu.
- 1993'da **Avrupa Birliği** adını aldı (Maastricht Anlaşması)

Avrupa Birliği

- İngiltere, üyelikten çıktı.
- Şu an 27 üyesi var.
- 1963: Ankara Anlaşması
- Üyelik sürecini düzenler.
- 1996: Gümrük Birliği
- 1999 Helsinki Zirvesi: Resmen aday
- 2005: üyelik müzakereleri başladı.

Doğa, insan faaliyetleri üzerinde belirleyici role sahipken, insan da doğa üzerinde çeşitli etkilerde bulunur.

Aşağıdakilerden hangisi, insanın doğa üzerindeki etkisine örnek gösterilemez?

- A) Tünel inşa edilmesi
- B) Tarımsal faaliyetlerin yürütülmesi
- C) Şehirlerin kurulması
- D) Volkanik olayların görülmesi
- E) Rüzgâr türbinlerinin inşa edilmesi

Doğa, insan faaliyetleri üzerinde etkilidir. İnsan bazı faaliyetlerinde doğanın olumsuz etkisini en aza indirmek için çeşitli tedbirler alır.

Aşağıdakilerden hangi bu açıklamaya örnek gösterilebilir?

- A) Kutup bölgelerinde yerleşim alanlarının olmayışı
- B) Çöl bölgelerinde nüfusun seyrek olması
- C) Okyanus kıyılarında nehirler boyunca iç kesimlere denizyolu ulaşımının sağlanması
- D) Mısır'da yerleşme için Nil nehri kıyılarının seçilmesi
- E) Eğimli yamaçlarda açılan yolların kenarlarına istinat duvarları yapılması